

KRYGER, JOHAN FREDRIK
CARLBOHM

**Owälduge tankar wid en af trycket
utkommen skrift kallad: Project til en
förnyad tjenstehjons-ordning wid riksdagen
år 1765. Uppgifne af Libertus. Stockholm,
tryckt uti kongl. finska boktryckeriet, hos**

Stockholm
1770

EOD – Miljoner böcker bara en knapptryckning bort. I mer än 10 europeiska länder!

Tack för att du väljer EOD!

Europeiska bibliotek har miljontals böcker från 1400-till 1900-talet i sina samlingar. Alla dessa böcker går nu att få som e-böcker – de är bara ett musklick bort. Sök i katalogen från något av biblioteken i eBooks on Demand- nätverket (EOD) och beställ boken som e-bok – tillgängligt från hela världen, 24 timmar per dag och 7 dagar i veckan. Boken digitaliseras och blir tillgänglig för dig som e-bok.

EOD bokens fördelar!

- Få samma utseende och känsla som med originalet!
- Använd ditt standardprogram för att läsa boken på skärmen, zooma och navigera genom boken.
- Skriv ut enstaka sidor eller hela boken.
- *Sök:* Använd fulltextsökning för enskilda fraser.
- *Klipp & klistra:* Kopiera bilder och delar av texten till andra applikationer (t.ex. ordbehandlingsprogram).

Villkor för användning

Genom att använda EOD-tjänsten accepterar du de villkor som ställs av biblioteket som äger den aktuella boken.

- Villkoren på svenska: <http://books2ebooks.eu/odm/html/nls/sv/agb.html>

Fler e-böcker

Redan nu erbjuder 30 bibliotek från 12 europeiska länder denna service. Mer information finns tillgängliga via <http://books2ebooks.eu> alla boken.

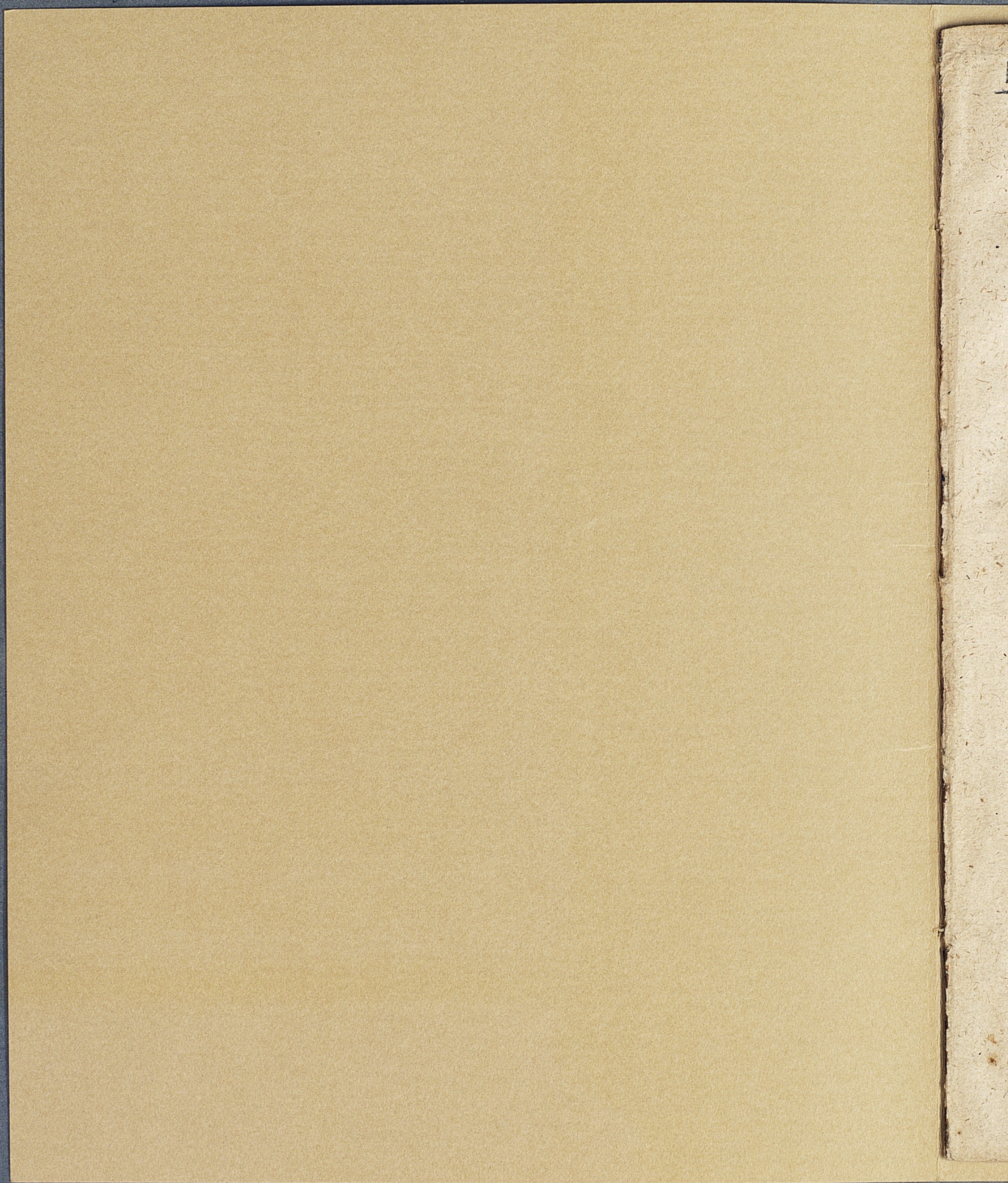
- <http://search.books2ebooks.eu/>

KRYGER, J.F.

EX. A

See Samuel
Jweed See
(See)

1700-1829

KRYGER, Joh. Fredr.

Jurid.

of Sweden

(Bog)

1700-1829

EX.A

S w å l d u g e T a n k a r

Wid

En af Trycket utkommen Skrift

Kallad:

PROJECT

Til en Förnyad Tjenstehjõns = Ordning

Wid

Riksdagen år 1765.

Uppgifne

af

LIBERTUS.

De hoc, Satyram non scribere, difficile est.

SENDERM,
Tryckt uti Kongl. Finnska Boftryckeriet,
hos JOH. ARVID CARLBOHM 1770.

Företal.

Ut et Rike, som är fattigt på Folk, behöfwer, mer än andra Riken, hafwa den ömaste omsorg, at ej allenast behålla sin ringa folkstäck qwar i Landet, utan ock öka honom, genom alla up-tänkelige medel; det är en sanning, hwilken ingen förmodeligen lä-
rer bestrida. Det borde wäl ock derföre wara en afgjord sak, at Sverige i synnerhet, som utan twifwel är den folkfattigaste Stat i hela Europa; ej kan, utan sin största skada, wika ifrån dessa sunda Hushålls-Principer: men beklageligen har ärfarenheten, flere år Hundrade igenom, warit deremot stridande. Jag will nu ej tala om våra tåta och blodiga Krieg, hwilka upoffrat det minntraste och ras-
kaste Manskap, ej annorlunda än när gråset fälles af skördemännens lia; utan endast nämna, i den delen, wårt förhållande i fredliga ti-
der. Det är ju owedersägeligt, at wi ej stadnat blott wid den största bekymmerslöshet, om bibehållande af människors lif, och deras lagliga tillökning, utan at jämwäl Författningarne selswa, liksom för-
enat sig, at drifwa dem ur Landet. I senare tider hafwa wäl ändteligen ögonen blifwit öpnade på redelige Patrioter: De hafwa underfökt grunderne, så wäl til wår obestrideliga brist på Inbyg-
gare, som til den sammas ärliga tiltagande; förslager til nödig bät-
tring äro utgifne; och den Lagstiftande Magten har derå gjordt myc-
ken upmärksamhet. Detta har gifwit anledning til åttkilliga hälso-
samma författningar; til Fabriquers inrättning; Tabell-Commissionens förordnande; Storstickes delning; Lemmans klyfning, Corps och backstufwors upfattande, folkets förswar för lösdriwars-jagten, med
mera. Men här saknas ändå ej allenast mycket, uti dessa författning-
gars efterlefnad, utan våra Oeconomiska Lagars ostadighet är jämwäl
til en stor del wällande deruti, at de bästa, både publicke och priva-
te anstalter råka på obestånd. Och som Naringarne, wid en så-
dan beskaffenhet, nödwändigt måste wara osäkre, och småningom af-
taga;

Företal.

taga; så är en naturlig påföljd deraf, at Folket söker et annat hemvist, der det kan, med större frihet och förman, winna sitt underhåll. När man nu med oöwäldughet öfwerwägar dessa, med flera orsaker, til Folkets utflyttning; så lärer man tillika finna, huru säsängt man wäntar bot emot denna farsoten af de strängaste förbud, änskjönt de hwart år skulle förnyas. Fast mera bewisar både förnust och ärfarenhet, at dessa, med flera twångmedel, ingalunda minska, utan på det kraftigaste öka det onda. Frihet och tillräckelig utkomst äro de enda Medel, at hålla människorna qwar i Landet, och öka deras antal; Hwaremot alt sådant twång, som strider emot en rätt Borgelig frihet, måste göra en aldeles widrig wärkan, och på slutet förwandla Sverige til en ödemark.

At våra onaturliga Tjenstehjoms-Ordningar, i sitt mått, stortigen bidragit til Folkets utflyttning; det är långt för detta anmärkt, men saken har altid blifwit i samma stiek. Jag påminner mig wäl ej något Rike, där Regeringen skulle slosätta sig med Tjenstehjoms-Ordningar: men om det ändteligen skall wära nödigt i Sverige; så fordras sannertigen här, mer än annorstädes, at derwid bruka den yttersta warsamhet, och at i synnerhet intet annat twång må föreskrifwas, än sådant, som är nödigt, til ordnings och en tilbörkelig subordination wid magt hållande, emellan Husbönder och Tjenstefolket. Jag har derföre med äfwen så stort nöje, som upmärksamhet, läst igenom Bryggare-Aldermannen och Riksdags-Fullmäctigen, Herr Birger Fougels, nyssigen af Trycket utgifne Memorial, med bifogadt Project til en Tjenstehjoms-Ordning: ty det är aldeles sådant, som passar sig för et Folkfattigt, och derjämte fritt Rike; Hwarföre jag och högeligen önskar, at det måtte antagas. Det är, til selswa grunden och hela innehållet, skiljaktigt ifrån alla Projecter och Författningar i detta ämnet, hwilka hittills kommit för mina ögon; det är grundadt på Rikets Constitution, samt Borgelig Lag och billighet, på hwilka alla Lagar och Författningar böra byggas, om de skola wära gagnelige för Staten samt äga bestånd i längden. Af alla Projecter til Tjenstehjoms-Ordning, har dock aldrig något förekommit mig så besynnerligt, som et ibland dem, hwilka blefwo upgifne wid sistledne Riksdag: ty efterwerlden lärer knapt kunna tro, at

Söretal.

Sådane förslager kunnat framställas, för frie, uplyste och om sina lagliga Rättigheter kunnoge Medborgare. Och som en ässkrift, af några Derwid gjorde anmärkningar, hwilka (så mycket mig witterligt är) aldrig blifwit trykte, kommit i mina händer; så har jag trodt, det ej skulle vara onyttigt, om jag gjorde dem allmänt bekanta. Sanningen plågar ju ofta bäst uplysas af motsatsen; Och jag föreställer mig dershöre, at Herr Fougels förnuftiga Tankar torde falla ännu bättre i ögonen, när de jämföras med dem, som äro motstridiga. Dessa anmärkningar, eller owellduge tankar, hwilka här framgifwas, äro wäl författade med en Satyrisk skrif-art: men Läsaren lär rer och förmodeligen finna, at en skrift af den arten knapt annorlunda kunnat wederläggas.

Slutligen måste jag ärlindra, at hellswa Projectet, emot hwilket dessa anmärkningar äro stälde, bör wara til hands, wid deras genomläsande: ty eljest torde några ställen synas wara mörka; emedan Auktoren utan twifwel supponerat, at hans Wederparts skrift skulle tillika läsas. Stockholm den 12 December 1769.

Det är wänligen både goda och onda Skrifters öde, at blifwa tadlade. Detta har jag i synnerhet sport wid det ny-
ligen utkomne *Project* til en förnyad Tjenstehjons-
Ordning.

Ehuruwål jag, för min del, har swårt före at räkna denna Skriften ibland det senare slaget; så har jag dock knapt hört någon så mycket genomhäcklas. Jag tror derföre min skyldighet fordra, at, om möjligt är, rädda Auctorens heder, hwilken han sjelf alt för litet bemödat sig at rädda. Til den ändan wil jag nämna några deremot gjorda inkast, endast för at wisa deras swaghet; uplysa de ställen, som synas wara tydliga; tillägga här och där något, som fattas; och jämnwål på några få ställen gå ifrån Auctorens tankar, när det behöfwes, til förbättring af hans Förslager. Twänne Anmärkningar, som röra sjelfwa Hufwud-Systemen, har jag i synnerhet hört göras: den ena: at hela Projectet skal strida snörrätt emot Swenskt manna rätt och frihet, den ömaste delen af wårt Regerings-sätt; den andra: at sådana twångs-medel, hwilka här öfwer alt föreslås, skulle föra Folket ur Riket, hwarigenom det blefwe utblottadt, af sina Inwånare.

Hwad det förra widkommer; så säga wåre Critici, at det ser så ut, som Auctoren wore Ox-Handlare: emedan han wil förfara med Människor, som med Boskap. De påstå, at uti et fritt Samhälle, den gemenaste arbets-karl bör wara så frä, som den förnämste i Riket; han bör, under Lagens beskydd, råda om sig sjelf, och aldrig twingas til andras tjänster längre, än han genom frivillig öfwerenskommelse sig förbinder. Men, efter min tanke, gör man sig här et oriktigt begrep om friheten, i det man ej behörigen stifier själens och kroppens egenfaper: det är ju ej den senare, utan den förre, som har någon känning af friheten. En slaf i Barbariet springer så lätt på sina fötter, och bär så tunga last på sina axlar, som

den fristaste Tjenare i Europa. När jag städjar en dräng; så har jag ingen annan affigt, än at nytta hans Kropp: hans själ må vara så fri hon förmår, allenast Kroppen får vara träl. Efter han omöjliggen kan lefwa utan rörelse; så kan det ju vara honom lika mycket, om han får röra armar och ben, efter sina egna infall, eller efter min föreskrift. När jag nu i dag underhåller denna Machine så, at han i morgon kan vara rörlig, utan at han sjelf behöfwer derwid göra annat, än at röras efter min wilja; bör han icke ärfänna en sådan wälgerning, med tacksamhet? Och hwad har wät friheten för et sammanhang, med dessa Mechaniska rörelser?

Det andra inkastet består deruti: at sådana twånge medel skola drifwa människjorna ur Riket. Jag tror det samma, så framt det oförståndiga folket ej begriper den grundsanningen i den Stoiska Philosophien: At Kroppen kan hungra, gå naken, swigta under tunga bördor, taga emot stryk, som et öl; och själen vara lika fullt fri. Men om så hände, at dessa människjor, drefne af sina galna inbillningar, flydde ur Riket; hwad wore det för skada? Det är ju synligt, at de sätta större värde på andra Länder, än på sitt eget Fädernesland: de måge då gärna fara sin kos. De skulle ändå, så länge de stå under det här föreslagne twånget, göra sitt arbete med olust, och dermed wore ingen Husbonde belåten; ja de torde besmitta sina Landemän, med en lika kallsinighet emot Fäderneslandet. Dernäst måste jag rent ut bekänna, at jag ej kan finna mig i den allmänt antagne satten: At et Lands wälmåga skall bero på myckenheten af Inbyggare. Annet är för widlyftigt, at här blifwa afhandladt; jag will endast göra några ensaldiga frågor: Kan icke den simplaste Räknekonsten bewisa, at två Millioner människjor behöfwa mer, til kläder och föda, än en Million? Woro icke fyra Hundrade Tusende Tunnor Spannemål, hwilka nu ärligen måste införskrifwas, besparde, om Riket hade Et Hundrade Femtio eller Swå Hundrade Tusende människjor mindre? Hwad hafwe wi uträttat med våra bråksamma anstatter, til Folkets sysslöstrande, annat, än at alt blifwit omätteligen dyrt? Har man någonsin hört af et så lindrigt pris på alla äteliga waror, som den tiden, då Rom hade ganska få Inbyggare? Kunna icke våra Officerare, som warie fångne

fångne i Siberien, berätta, at de lefde wäl därstädes, för en Rubel om Månaden? Kan något annat skäl dertil gifwas, än at landet war liter bebygdt? Äro icke dessa sanningar tydeliga? När skole wi då en gång wända tillbaka, ifrån våra konstiga begrep, til den första enfoldigheten? Så klarlynt Auctoren til Projectet eljest är; så är han ändå emot Folkets utflyttning: Dock, tør hända, at han endast gör det för syn skull. Jag will nu gå Hans Project närmare igenom, och derwid andraga et och annat, som jag finner nödigt wara.

Wid 1:sta Artikeln.

1. S. At Auctoren icke utsätter längre tjenstetid än et år; det tyckes strida emot Hans Huswud-Plan, at twinga det ostyriga folket til mera stadighet. Hvad will et års omgånge säga? Det är ju bekant, at ju längre människior omgås med hwar andra, ju bättre komma de öfwerens: åtminstone kan en sträng aga efter hand göra dem mera spaka. Nog märker jag, at Auctoren sökt winna det samma, genom omwägar: ty derföre har han, på de fläste ställen i sitt Project, utfatt 20, och minst Fem Dal. S:mts Böter för Tjenstehjonens förbrötelser. Och som de ej hafwa annat, at betala med, än lönen; så har han wissligen förut sedt, at många års tjenst lär fordras, til at böta för et års synder: i synnerhet som han längre fram påstår, at Husbonden bör, i dy mål, äga witsord, i brist af andra bewis. Men, efter min tanka, borde han ändå förefriswit åtminstone tio tjensteår: Ty då hade jag Lagen på min sida, och kunde bättre twinga Folket. Några af dem kunna ju nog wara så enwisa, at agta sig för Böter, endast för at friskt kunna byta Tjenst: Då beropa de sig på Lagen, hwilken dock borde wara endast til min, som Husbondes förmån; kanske Domaren håller med dem; jag får släppa dem ur min Tjenst, och på köpet betala dem hela Lönen.

Ibland andra personer, som böra antaga års-tjenst, råknar Auctor äfwenwäl Spinnerstör under Fabriquer, som der ej bo och dageligen arbeta. Jag kan wäl ej neka, at detta strider emot Rönungens och Nilssens Ständers Författningar, hwilka uttryckeligen stadga: at arbetsföra personer böra icke spånad för Fabriquerne, endast

fast som en bisysla, under den tiden, de ej hindras ifrån annat arbete. Derföre äro det ock Klådes-Fabriquerne allena, som underhålla ständiga Spinnerstör, hwilka ock til en stor del bo wid Wårket. Således ser man wäl, at alla Ylterys- samt Linne- och Bomulls-Fabriquer måste falla öfwer ända, om deras bestånd skal bero på ständiga Spinnerstör. Men hwad wore det för skada, om den höga Wåxel-Coursen, öfwa tiden, med flera sultbomar i wårt allmänna, derigenom kunde botas? Och hwartil behöfwes så många Konstiga Inrättningar, när slietwa färstinspälsten kan göra mig samma, om icke bättre gagn, til kläder, än den afklypta Ullen, med alla hennes kostsamma tilredningar? Ack, lyckliga tider! då naturen ännu låg i sin linda, och då den oskyldiga menissheten ej war förderfwad, genom Konstr. årk

2. §. Här finnes en widlöftig längd på Folk, som ej hafwa full ärs-sysla, och derföre skola wara skyldige, at tjena hos hwem det begär, så många Månader, de lediga äro. Det är synligt, hwad för hårlig nytta derigenom måste winnas för wårt förfallna Landts Bruk, om det bringas til wärkställighet. Ty dessa männisshor synas arbeta för södan, allenast några Månader om året, och lefwa ända hela den öfriga tiden: En sak, hwilken är så oförswarlig, som obegripelig. Man har wäl här gjort mig det inkast: På hwad sätt det skal kunna bewisas, huru många dagar Folket är stadt i arbete, och huru många det är systolöst. Men jag har härwid genast rönt Herr Auctorens djupa Politique: Han säger intet vidare, än at de böra tjena hos hwem det begär. Intet kraftigare medel, än detta, kan gifwas, til at bota arbets-folkets oförswarliga lättja. Man ser dageligen med förargelse, huru de stå och se på hwar andra, sqwalra eller sträcka sig i solbaddet: hwad behöfwes jag annat bewis, än detta, at de äro systolösa? Nåkar jag hädanefter en sådan; så säger jag: Du har intet at göra; Ergo hörer du mig til, Jure Vildfangiarus. Detta skal mer, än alt annat, drifwa hwar och en til slit och arbetsamhet: Ty då winner han årminstone så mycket i sin galna inbillning, at han får sliet wälja sig Husbonde, om han wil slippa, at undergå samma öde, som et wildjur på marken. I synnerhet har det fågnat mig högeligen, at Herr Auctoren hittat på et så beqwämt

gwänt botemedel för den ostyriga ungdomen; wid de *publique Scholarne*. Man har wäl sagt, at de behöfwa denna tiden, för at widare öfwa sig i wettenskaper, och at ej glömma bort, hwad de lärdt under Schole-gången. Lama ursägter! Man finner ju dageligen, at mycken läsning sällan bättrar hjertat, och at man kan wara en nyttig Medborgare, utan at vara boksynt. Det kommer ju ej derpå an, huru mycket man läst, utan huru wäl och mycket man tänker. Och huru få äro de, uti et helt Rike, som tänka eller behöfwa tänka? Deutom kan ju Kroppen arbeta, och själen lifasulle tänka: derföre är klart, at förståndet kan upodlas, midt under det styfwaste arbete; men hjertat förwaras bättre för allehanda wanarter, och Kroppen för förbjugg, än då man är utan sysslor. Och ho wet, om icke Auctoren härigenom welat bana sig wägen, til at framdeles äfwenwäl förelä några tjenliga arbets-ämnen, för en del Kronans wärkeliga Löntagare, under den tiden, de synas wara nog lediga ifrån Anibetes sysslor? Wid det wilforet: at sådana Schole-gångare, som under vacance-tiden stola tråda i tjenst, böra förut hafwa gådt til Skrift; hafwa wåre Critici ärimrat, at detta torde alt för länge afhålla dem derifrån. Ty som den naturliga wanarten til äfwenlyrs föreställer dem dagswårks-arbetet, som et onus, hwilket ej passat sig för Studerande Personer; så skulle de ej gå til Skrift, för at slippa Dränge-sysslorna. Herr Auctorens djupa estertänka läwer wäl sielf gjordt honom det inkast; hwarföre det ock måste falla honom ganska lätt, at wedertägga.

3. §. Här wisar oss Auctoren det beqwämaste sätt, at afhålla allehanda dagatkarlar ifrån lättja; Det består deruti: at när de sitt eget utarbete ej försomma; så stola de wara pligtige, at göra dagswårken at Jordägaren, när han det begärer, eller, om han det ej gör, at någon annan. Man kan wäl tänka, at dese lättingar ogärna lära undergå detta twånget: Men de få wäl lof, när Lagens smällpiffa följer dem i hamn och håll. Komma de ej, då de bodas (säger Auctoren) plikte 20 Daler Silf:mt. Wetar någon, at han blifwit bodad; gånge Susbonde, eller

den som bodat, i brist af tillräckliga bewis, Syllnads-Lö, wid närmaste eller första Domstol, med mera. Så skola ock inga andra, än de, hwilka kunna göra dagswärken, få tillstånd, at sitta för sig sjelfwa.

Jag kan ej beskriwa, huru mycket våra Fränglige Critici förbryllat min hjärna, med sina inkast, wid denna paragraphen. De förtjena dock knapt en gång at nämnas; de säga: sådant strider emot folkets frihet, ja, emot Grund-Lagarne; Jordägaren self bör ej twingga det minsta inhysesshjon längre, än efter Contract; skall det arbeta något deröfwer, åt honom eller andra, så bör det ske genom friwiljig öfwerenskommelse; ingen annan, än han self, bör kunna säga, när det ej försunmar sitt arbete; Det kan ju ock hafwa syflor inom huset; Husbondens eller den bodandes Edgång strider emot billigheten, och emot allmänna Lagen, Rättegångs-Balkens 17 Cap. 34. S; at söka Domaren hwarje gång, då en dagakarl nekar, at komma til arbete, det skulle fordra hans allestädes närwarelse; at pålägga en fattig arbetskarl 20 Dal. Siff:rens Böter, det är, at confiscera hela hans egendom. Dock, jag blyges, at uprepa flera sådana barnsliga inkast: jag orkar icke eller, at swara på deka; utan öfwerlemnar dem åt det Allmännas owäldiga omdöme, och Auctorens egen närmare förklaring, om han tycker det löna mödan.

Wid Andra Artiklen.

1. §. Här lemnas wäl Allmogen den, igenom Förordningar, stadgade friheten, at behålla sina egna Barn hemma; dock med det förbehåld, at de, med deras giftande, åstadkomma Gemmans Klyfning och flera hushåll. Jag saknar här Auctorens wanliga försigtighet: ty han har ej gifwit agt uppå de många undansögter, hwilka derwid kunna göras. Han borde hafwa utsatt en wis tid, då Giftermålet skal vara fullbordat. Ty eljest kunna ju Barnen wara 30 til 40 år hemma hos sina Föräldrar, under förwandning, at de skola blifwa gista. Hwad wore icke detta för et stort sjelfswäld, och obotelig skada för Land, Bruket? Är det skälligt, at

at så gamla och friska hjon skola lägga händerna i kors, och göra intet? In om en fattig Bondepiga är så ful, at hon ej får någon Friare? Hade Auctoren här, som annorstädes, sagt, at sådana Casus böra bero på Jordägarens; eller deras ömdöme, som behöfwa Tjenstefolk; så hade alla swårigheter varit häfna, och ingen kunnat klaga öfwer orättwisa: i synnerhet om Eden, i nödsfall, fädt skilla tråtan. Jag är rätt misnögd med min wärda Auctor, i detta Mål: Ty huru skal jag nu mota alla inkast, emot de följande orden: Men sker det ej (nämligen Giftermålet och flera hushålls inrättning) utan Barnen brukas til skogens förödande, eller annat onyttigt arbete, utom Hemmans-Bruket; ware de friheten (förmodeligen at hålla sina Barn hemma) förlustige, och böte 20 Dal. S:mt. Här borde ju sägas, hwad som bör anses för skogs-ödning, eller onyttigt arbete; åtminstone wore billigt, at det borde ankomma på Jordägarens bepröfwande, hwilket alltid är owäldugt.

2. §. Här söker Auctor bota de flästa Hemmanbrukares dårskap, hwilka sika efter många tjenstehjon, förmodeligen endast af en säfång högfärd, at kunna skryta med en myckenhet brödatare. Han säger: at wise Deputerade böra wid Mantalsbeskrifningen bepröfwa hwars och ens förnödenhet af Tjenstefolk, på den grunden, som i Socken wanligt varit, eller skäligen vara bör, efter Hemmans-brukets storlek och beswårlighet, så at til 4 Tunners utsäde och 20 Last Ang eller mindre, må bestås en Dräng och en Piga, och så vidare.

Så förnuftigt detta är; så hafwa dock wåre Critici haft derwid at påminna. De finna en Contradiction deruti, at bepröfwandet skall ske, efter det som wanligt varit, eller vara bör, samt efter hemmans-brukets storlek och beswårlighet; Och at Auctoren lika fullt utsätter et wist antal arbetare, efter utsädet och hödbärgning. Ja, jag har kunnat märka, at seltwa förmynderskapet af wise Deputerade, och jämfningen af tjenstefolkets antal, ej är efter deras smak; ty de säga: at ingen owäldughet derwid kan wäntas, när All-

mogen har allenast en fjerdedel af røsterne, efter 6 Artiklen 2. §; De frukta för den i fabelen bekanta parrage de lion; de tycka och, at detta ej blifwer något medel til Landbrukets uphjelpande; ty ingen (såga de) läver antaga flere tjenstehjon, än han kan sysselsätta; Men skall delningen stje efter Auctorens förslag, så kan en flitig och förståndig Jordbrukare ej få större arbets-hjelp än den late och wårds-löse, med mera. Så äro alltid menniskjorna benägne, at styrka onda böjeller: Snålhet falla de god Hushållning, och at wara nögd med litet, det får heta lättja. Hwarföre skall den ena stka, at för femtonde kornet efter sitt utsäde, då en annan är nögd med sjerde kornet? Ju magrare föda, ju bättre står Kroppen; och Själens förwaras derigenom för många odygder och omätteliga begär. När Auctoren vidare säger: At i Bergslagen skall Tjenste-folkets antal stkas efter förnödenhet; så fråga Critici: hwarföre utsätter han icke här et wist antal för hwar hammare? må han icke sielf är Brufs-Paron? Så kan den bästa wälmening mistydas! Slutet af denna §. behagar mig aldrabäst; ty där föreslår Auctoren: At då någon är missnögd med *Deputerades* bepröfwande, må han söka rättelse hos Landshöfdingen, och där *producera Mantals-skrifningens Protocoll*; då sådana saker böra genast afhjelpas, NB. utan *Communication*. Jag önskar at denna Methode blefwe införd, wid alla våra Rättegångar; ty hwarföre skal den Swarande å nys höras wid den öfre Instancen? Han har ju redan sädt säga sin mening, wid den nedre. Det kan ju wara nog, at den kårande, hwilken på sitt samwete wet, at honom för när skjedt, får säga sina stäl: Hwad den Swarande kan hafwa at andraga, det kan nogsamt inhämtas af det wid första Instancen hållne *Protocoll*.

3. §. Utom *Zemmans* Bruf, måge *Ridderskapet* och *Adelen*, samt flera *Ståndspersoner*, efter *Privilegier* och förnödenhet, antaga sine enskildte *Berjente*, såsom: *Lagweyer*, *fogdar*, med flere. Man kan tänka hwad för et stort wäsende wåre *Critici* gfort deröfwer, at Auctoren här talar utan limitation; då han likwäl warit så nogråknad, när frågan war om *Tjenstefolk* wid *Zemmans*

mans-Bruf. Jag har wäl urlåftat honom dermed, at han sådant gjort, endast af höfslighet, i den försäkran, at så uplyste män lära bäst weta sjelfwe, huru många tjenare de behöfwa; men detta har blifwit bemödt med årlöje. Nu will jag säga et annat stjal, med hwilket jag då ej wägar framkomma; det består deruti: det är ömkeligt, at se det fattiga arbetsfolket på Landet, gå klädd i walmar, och annat groft hemgjordt tyg; de gå dageligen i släp och styft arbete, så at svetten lackar af dem; de måste lika fullt wara nöjde med en mager och slätt tillagad föda; Deras seder äro ohöfsade, och deras dageliga umgänge är med enfaldigt folk, samt med hästar och oxar. Det är ju en barmhertighets gerning, då man omskapar en sådan grof Bondedrång, til en wälskådad Herre-tjenare. De blifwer han klädd som en däck, med fint kläde, granna snören, pudradt hår, silfverspännen. Han får äta läcker mat, stjåla sig til dyrbara winer, och blifwer utan på lik en Hofman; ja ofta mera nås wis än mången ung Herre; Och för alt detta gör han intet annat, än klåda på sin Herre, springa ärenden, stå bak på wagnen, befälla Husdrången at bära up wed och watten, med flere sådane små förrättningar, hwilka, på en Månads tid, ej swara emot et drängedagswärke på Landet. Kan någon neka, at hans tillstånd blifwit oändeligen förbättrat, emot förr? Man må wäl säga, at sådana Herre-tjenster äro just Hög-Scholar för Bondedrångar: Skada wore, at inskränka antalet af dessa Berjente, och derigenom hindra et så nyttigt upfostrings-wärk. Wille jag tala om Bondepigorna, när de flyttas ifrån Land-bruket; så kunde jag beskriwa deras lycksalighet så, at ingen af dem wille blifwa qwar i Ladugården: men förfarenheten vittnar här om, utan widlyftig beskrifning.

De se twänne Artiklar lägga grunden til Herr Auctorens Tjenhjons-Ordning: de öfriga anser jag såsom medel, at komma till ändamålet. Af de härhos gjorde anmärkningar lærer hans Patriotiska nit, och förslagets riktighet, blifwit tillräckeligen å daga lagdt. Och som jag tror mig derigenom hafwa fullgjordt min huswudassigt, som är, at göra detta Project smakeligit för vårt Allmänna; så will jag

endast andraga, här och där, några strödda tankar til närmare uplysning, wid de öfrige Artiklarna, utan at gå hwarje paragraphe särskilt igenom.

Wid 3:dje Artikeln.

Denne handlar om Upsägning, Orlofs-sedel, städsel, flytting och tjenstetid. Herr Auctoren sätter här twänne upsägnings- och flyttnings-terminer; detta strider ej emot min Hushålls-Syltme: ty då har folket mera öppet tillfälle, at flytta ur Riket, hwar igenom födan måste råcka så mycket bättre til för dem, som äro öfriga. Men som Herr Auctoren ännu håller med den Allmänna wilsosatsen, at så ant är skadeligt; så hade det passat sig bättre, om han föreslagit allenast en flyttnings-termin, hwilken han borde utsatt i den strängaste wintern: ty då är segelfarten stängd; och skidlöparsre äro ej så många, at de på det sättet kunde komma undan öfwer gränsten. De, uti Auctorens bihang, wid denne puncten andragne skäl för hans twänne flyttnings-terminer, synas ej wara tillräckeliga, at förswaga detta inkast. Sedan upsägningen är gjord, lämna Auctoren åtta dagars tid, inom hwilken ny städsel bör wara gifwen och tagen: Höflighet nog emot tjenstefolket, at få njuta en sådan reciproqve rättighet! Men derefter är också Nådens tid för dem ute: Ty följande dagen skola de, wid 20 Daler Silf:mes Wite, lefwerera sina Olofs-sedlar til Sockne-Prästen, eller den dertil utsedd är; Husbönder, som ej fått Tjenstehjon, och dessa som ej fått Husbönder, böra nästa Söndag insinna sig wid Kyrkan; Då skall et barn tilldela hwarje Husbonde sitt Tjenstehjon genom lottning, efter en wiß föreskrifwen Methode; blifwa ännu några öfriga, så publiceras det uti nästgränsande Socknar, på det skwen wäl dessa måtte, genom lottning, kunna få Husbönder, med mera som är wärdt, at läsas uti sitt sammanhang. Et Människjo-lotteri är wäl hårtills obekant i Christenheten; ty man har ej hört något annat Exempel, än at misgerningsmän plåga lotta om repet och spöknipporna. Men nya förslager, ehuru nyttiga de kunna wara, hafwa wanligen det öde, at

at de ej förr, än efter någon tid, blifwa smakeliga. Auctoren har wäl märkt, at detta Lotteri skulle förekomma ganska besynnerligt; derföre säger han uti Bihaget: Detta är det endaste medlet, at bringa en förderfwad owana i ordning, och at taga städsel i rätter tid, med mera; men lemnar dock en hwar frihet, at städja sig, til hwem han will. Junga giltiga inkast lära häremot kunna göras; men wäl många deraf flytande förmåner å daga läggas. Ejenstehjonen wilja dock alltid anses wara litet bättre, än Boskaps-Creatur: Lotteriet sätter dem i samma prædicament med dessa; de lära ryssa för en sådan medfart, och derföre mista flyttnings-lusten. Men blifwa de upsagde af sina Husbönder; så skall man se dem springa i kapp, at kasta sig til den första Husbondens fötter, och med ödmjuka böner anhålla om Ejenst. Dernäst finnes häruti ännu et annat förträffeligit botemedel emot deras ostadighet: ty då få de aldrig komma utom den Socknen, i hwilken de äro födde, så framt icke förökningen därstädes blifwer så stor (hwilket dock wid detta Hushålds sätt aldrig är möjligt) at andra Socknar deromkring kunna få tillstånd, at taga del i Lotteriet. Om denna förnutliga anstalten blifwer, i alla tider, wid magt hållen; så kunna wärra efterkommande en gång åter ärnå det första lycksaliga tillstånd, då människjorna trodde, at jorden ej war större uti sin omkrets, än så långt ögat räcker; Då måste all skadelig nyfikenhet försvinna, och hwar och en wara nögd med sin lott, när han lefwer i ofunnighet om det, som är bättre, eller mera lysande. Jag måste dock här göra en påminnelse emot Auctoren, efter han ändteligen will, at så mycket göreligt är, folket skall qwarhållas i Riket, hwilket jag dock anser för mera skadeligt, än nyttigt; så har han ej föreslagit nog kraftiga medel, til ändamålets winnande. När han säger, at de, som efter åtta dagar ej sådt Husbönder, böra nästa Söndag insinna sig wid Ryrkan, til lottning; kan man wäl lita derpå, at de insinna sig godwilligt? Kunna icke dessa ostyriga människjor snart falla på det oråd, at fly öfwer gränsen? Jag will derföre gifwa et annat förslag, hwilket jag tror wara både enligt med Auctorens afsigt, och nyttigare för det Allmänna. Sedan upsägningen skjedd, å

ömse

ömse sidor; så borde hvarje Husbonde, wid ansvar, hålla den svån-
gaste wård om de Tjenstehjon, som skola flytta, och leswerera dem,
på en wis utfatt dag, under säker bewakning til det stället, der Tjenst-
bytet skall, under laga tillsyn, förättas. Då borde de liksom i Al-
gier ster, upställas på en allmän Marknads-plats, och säljas til den
måstbjudande, eller efter en wis Taxa, alt efter deras ålder, styrka,
eller wighet; men penningarne, som deraf samles, kunde förwaras
i någon allmän Cassa, och användas til underhåld för gränseridare,
om hwilka widare skall nämnas. Skulle någon twäfa, detta wara
för hårdt; så frågar jag, om däruti är större obillighet, än utt lott-
ningen? Ut friheten, som endast tillkommer Sjålen, derwid ej lider;
det har jag förut bewist. Desutom kan det ju för et Tjenstehjon
wara lika mycket, om det kommer i annan Husbondes wård, efter
et wist betingat pris, eller genom tårninge-kast; det förra är snä-
rare hederligare; ty det supponerar något wårde, å des sida: emedan
priset blifwer då altid lämpadt efter skickelighet.

Den Terminen af två års tjenstetid i Städerna, och tre års
på Landet, för Livrée-Bejente, hwilken Herr Auctoren i 5 §. ut-
sätter, torde han förmodeligen förforta, om han gillar mina ofwan-
före andragne skjal, angående Herre-tjensternas stora nytta, til för-
bättring af de ohöfsade Bondebrångarnas seder, och til en märkelig
ändring af deras knappa och swåra wårer. Ty om et så hässosamt
ändamål skal winnas, i sin fullkomliga widd; så är aldrabäst, at
sådana Herretjenare blifwa ofta ombytte, på det andra måtte, i de-
ras ställe, flyttas ifrån det grofwa Åkerbruket, til denna Hög-Scho-
lan. De, som tråda ur tjenst, böra gå tillbaka til plogen, och blif-
wa då tillika skickeliga Läromästare at öfwa sina ännu olårda Came-
rader i goda seder. Om några af dem (hwilket wål torde hända)
skulle finnas owilliga, at återtaga sit Bonde-arbete; så är det et
säkert bewis, at inga principer i Sedolåran fastnadt hos dem, un-
der deras upfostran i Herrskapers hus. Men de skola derföre ej
blifwa onyttige: ty det äro dessa, hwilka jag wille råda Herr Au-
ctoren at låta bruka til Gränse- och Strandridare, i den affigt,
at

at hindra Folkets utflytning til främmande Länder. Denna anstalt är så mycket nödigare, som jag tydeligen ser, at det ostyriga Tjenstefolket, om den nya projekterade Tjenstehjens-Ordning blifwer faststald, omöjneligen läser kunna qwarhållas i Riket; hwarom dock Auktoren synes vara så mycket angelägen. På Fonden til denna flygande Arméens underhåld, har jag gifwit anwising: men skulle så många Hästars anskaffande ändå blifwa för kostsam; så äro desse Gunstrar ej för goda, at rida på Orar. Derigenom läser min Plan blifwa så mycket smakeligare, som wi på det sättet tillika winna större tilgång på kött. Skulle någon ändå tycka, kostnaden blifwa för stor; så må han bestinna, at Angeland kostar wäl så mycket på sina Kustbewarare, endast til at förekomma Lurendrägeri med waror: men en lefwande Bondebrång må då ändreligen vara så mycket wärd, som et dött ting, et Fat Franskt Win, eller dylikt.

Om (efter 6:te §.) et Tjenstehjon olofligen afwiker; så skal det återhåmtas, genom Krono-Bejente, och mista et halft års Lön. Ganska billigt! Hwarföre skulle det göra sådant slagligen; det kunde ju begåta Husbondens lof, at afwika. Emedertid har Auktoren här rätt hederligen förgt för Husbönderne, til at få någon årsättning för deras oskyldiga lidande, af olydigt Tjenstefolk; Jag är säker derpå, at hans nya Tjenstehjens-Ordning läser nog ofta bringa dem, til at rymma; då behåller Husbonden et halft års Lön: Och om han är aldrig så litet slug; så kan han altid så begå, at han slipper betala någon styfwer.

Wid 4:de Artiklen.

Skulle ändå någon Lön återstå, at betalas; så läser första och andra paragrafen i denna Artikel aldeles bestria Husbönderne, ifrån denna beswärligheten. En om et Tjenstehjon rättwisligen får böta 20 Daler Siltwermunt, hwarje gång, det underlåter någon af de här nämnde skyldigheter; så läser det håldre mista Lönen för hela sin lifstid; än at så ofta sätta til rygghuden. Det hade dock derföre varit onödigt, at uti 3 §. utstaka, huru stora Löner

Döner skola betaldas; om icke Auctorens affigt varit, at endast på långt håll wisa denna förmånen för Tjenstefolket; men i hellska wårket, at fastställa någon wis Summa, på hwilken Bötterne kunna afräknas. När Herr Auctoren uti 2 §. ibland annat dömer Vigorna NB. uti gröfre brottmål, och ändå NB. när de andra gången dermed beträddas, til tre års tjenst wid Fabriquerne; så ser man wäl, at han derigenom indirecte banar wägen til dessa onyttiga näringsars undergång. Ty huru kunde det ske bättre, och mera oförmärkt, än at göra dem dårliga?

Wid 5:te Artikeln.

Hela denna Artikel, hwilken föreslår bot emot utflyttningar, hade kunnat utelutas, om Auctoren haft enahanda tankar med mig; nämligen: at utflyttningar ej äro skadeliga. Men om de ändteligen skola förekommas; så må jag, med hans tillåtelse, säga, at mine gränse-ridare skola deruti göra den bästa nytta.

Wid 6:te Artikeln.

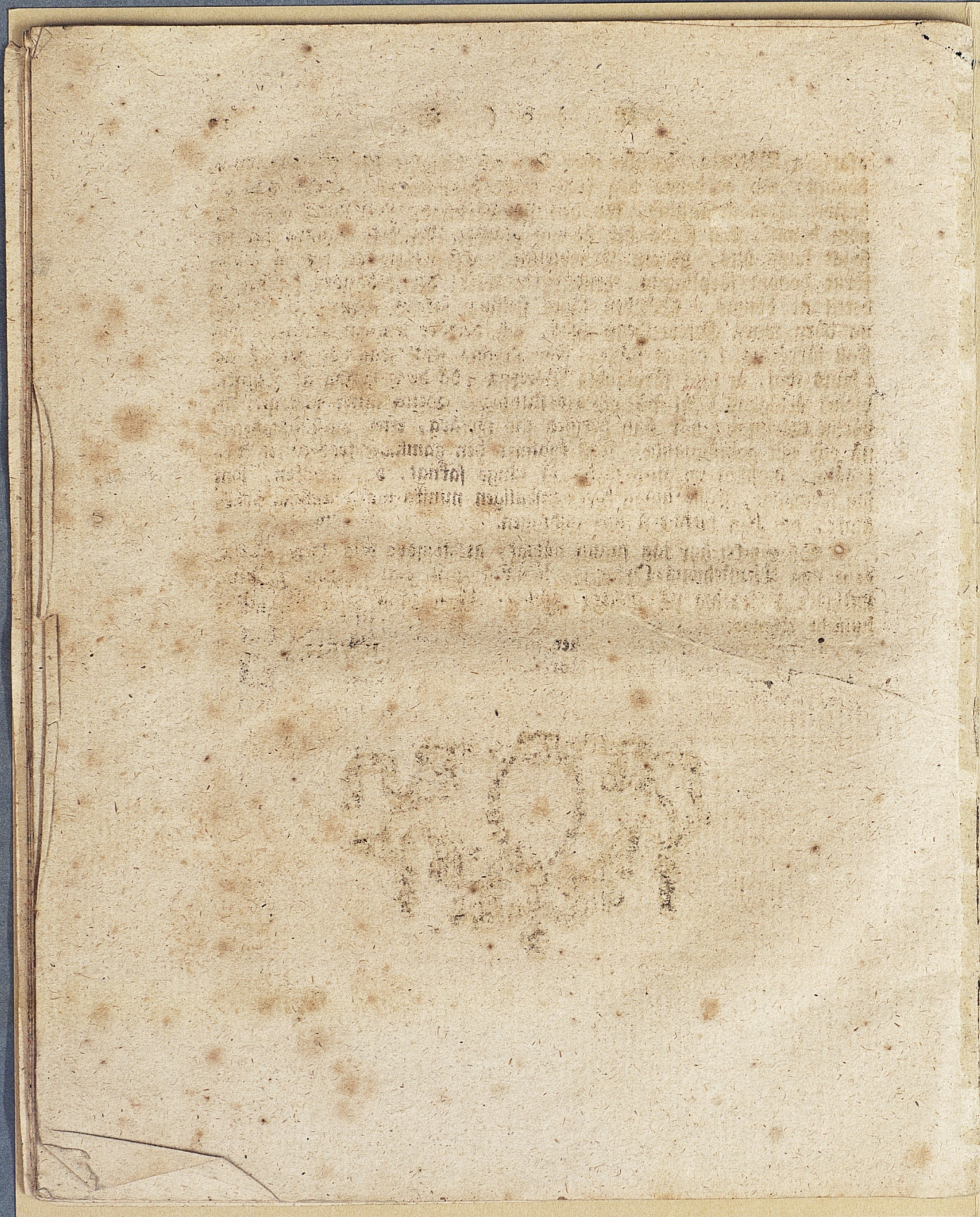
Som handlar om Mantals-krisningen, kunde ganska mycket andragas, som tjente til närmare förklaring; men jag måste flynda til slutet. Jag will endast nämna wid Sjunde Artiklen, om Bötternas exequverande och fördelande, at Auctoren här tydeligen styrcker, det jag flera resor nämnt, at lönerne måste strykas åt, til Bötternas betalning. Ty han säger: Om den brottslige ej mågtar betala Bötterna; så skall han, mot borgen, i arbete ställas, at dem afstjena, eller, i brist af Botum, straffas med spö, eller ris. Så rätt! På det sättet skall man hålla dem i tuft och åga; Och då så wi lydigt, flitigt och ärligt folk. Skola de afstjena Bötterna, genom arbete; så är naturligt, at det bör ske hos Husbonden: emedan han self eljest skulle straffas så mycket, som tjenstehjonet. Jag kan och derföre icke undgå, at stryka ut det, som följer, om Bötternas fördelning: ty Herr Auctoren, som eljest kriswer så redigt, skulle ju contradicera sig otroligt deruti, at det brottsliga Tjenstehjonet skall af-

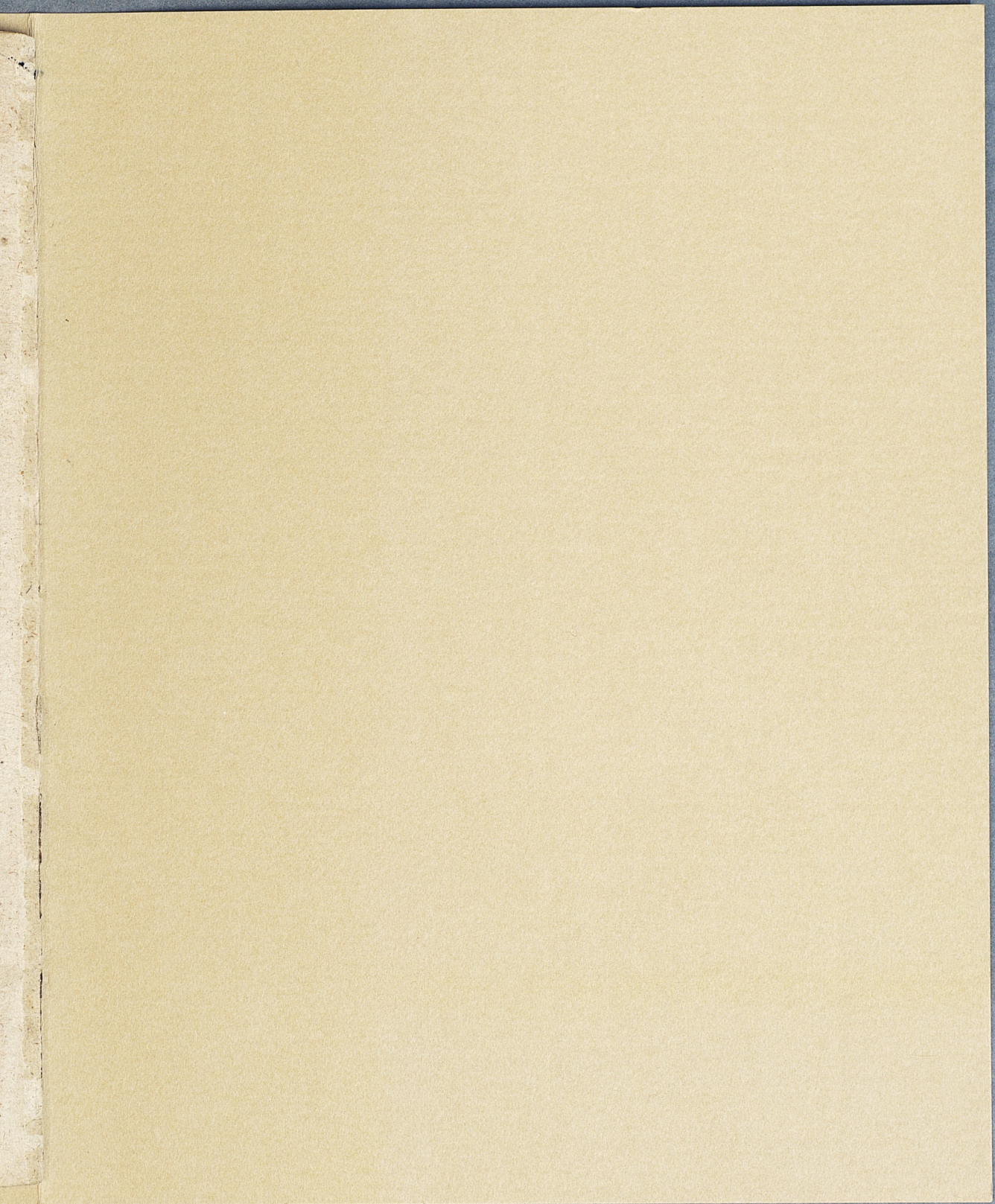
afarbete Bötterna, hwilket efter Lag och billighet bör ske hos Husbonden, och at denne lika fullt skulle dem betala. Skall han då hafwa ingen årsättning, för den sidowördnad, som folket emot honom bewist, den skada det honom gjordt, eller den wanåra det tillfogat hans hus, genom förbrytelsen? Til arbete är det ju redan förut honom förpligtadt, genom Contract; det behöfwer derföre ej dertil at dömas. Således säger sielfwa sakens natur, at Bötterna böra wara Husbondens ensak, och derföre jemwål arbetet, som skall för rättas, i desas ställe. För samma skäl skall bör det och stå i hans wal, at låta förwandla Bötterna (då de ej kunna af Tjenstehjonet årläggas) til spö- och ris-sitning. Detta sätter honom i tillbörlig wördnad, när han dermed får försara, efter omständigheterna och egit godfinnande. Då kommer den gamla Gårds-rätten åter i gång, hwilken wi med skada så länge saknat, och hwilken, som jag förmodar, skulle innan fort ansentligen minnska wåra många brödatare, om han blefwe å nyo widtagen.

Så mycket har jag funnit nödigt, at ärindra wid Herr Auktorens nya Tjenstehjons-Ordning, hwilken eljest wäl förtjente en widlyftigare förklarung på många ställen: Men Non capit has nugas humilis domus.

JUVEN.

www.books2ebooks.eu